Kennisplatform Preventie
via Secretariaat ZonMw Preventie
Postbus 93 245
2509 AE Den Haag

Ministerie van VWS
[redacted]
Parnassusplein 5, 2511 VX Den Haag

Datum: 30 september 2026

Betreft: Aanbieding Rapport Commerciële Determinanten van Gezondheid

Geachte [redacted]

Hierbij biedt het Kennisplatform Preventie u het rapport *Commerciële determinanten van gezondheid: kennis over gezondheidsbeleid en commercie* aan. Dit rapport geeft een kennisagenda en een handelingskader voor beleid dat de gezondheidsimpact van commerciële activiteiten explicieter en beter onderbouwt, en meeweegt. Daarmee ondersteunt het rapport de verdere uitwerking van Gezondheid in alle beleidsdomeinen (GIAB) en de interdepartementale aanpak van volksgezondheidsvraagstukken die mede worden beïnvloed door commerciële prikkels, marktdynamiek en regelgeving.

Onder de commerciële determinanten van gezondheid (de CDoH[1]) verstaat het rapport *de systemen, praktijken en routes waarmee commerciële partijen via producten, diensten, markten en de manier waarop zij opereren, invloed uitoefenen op de volksgezondheid en gezondheidsverschillen.* Deze invloed verloopt via onder meer marketing, productontwikkeling, distributie, lobby en wetenschapsfinanciering, maar ook via de juridische, bestuurlijke en financieel-economische spelregels waarmee commerciële bedrijven interacteren. De invloed kan schadelijk zijn, maar ook gezondheidsbevorderend. Juist daarom vraagt dit onderwerp om een beleidsmatige benadering die verder gaat dan afzonderlijke producten of sectoren, en ook aandacht heeft voor de bredere spelregels, prikkels en verantwoordelijkheden waarbinnen bedrijven, overheden en burgers handelen. Het concept Gezondheid in alle beleidsdomeinen (GIAB) vormt daarbij een belangrijk beleidsmatig kader voor de CDoH, omdat de CDoH zich uiten in verschillende beleidsdomeinen waar het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) wel invloed op uit kan oefenen, maar waar het niet primair voor verantwoordelijk is.

Aanleiding en urgentie
De aanleiding voor de opdracht tot dit rapport ligt in een aantal samenhangende internationale en nationale ontwikkelingen. Internationaal roept de WHO[2] lidstaten op tot dringende en gecoördineerde actie om de commerciële determinanten van niet-overdraagbare ziekten (NCDs) aan te pakken, om zo de vooruitgang op de mondiale NCD-doelstellingen en de Sustainable Development Goals (SDGs) te versnellen. De urgentie is niet alleen gelegen in de enorme omvang van de gezondheidsschade – de WHO geeft in een schatting aan dat ~25 % van de totale sterfte in Europa kan worden toegeschreven aan commerciële determinanten[3] – maar ook in het feit dat het om gezondheidsschade gaat die in beginsel vermijdbaar is.

Ook nationaal groeit het besef dat gezondheid niet uitsluitend wordt bepaald door individuele keuzes of de inrichting van de zorg, maar in belangrijke mate wordt beïnvloed door de maatschappelijke, economische en fysieke context waarin mensen leven. De Samenwerkende Gezondheidsfondsen (SGF)[4]

[1] Commercial Determinants of Health
[2] Commercial Determinants of Noncommunicable Diseases in the WHO European Region
[3] De ziektelast en de gevolgen van NCDs voor kwaliteit van leven en mentale gezondheid zijn in dit percentage niet meegenomen.
[4] Gezondheidsramp in Nederland op komst - Samenwerkende GezondheidsFondsen

benadrukken in hun manifest dat de afnemende gezonde levensverwachting in Nederland niet alleen druk op de zorg legt, maar ook een bedreiging vormt voor de arbeidsproductiviteit, het toekomstig verdienvermogen en de brede welvaart van Nederland. Daarnaast wijzen zij op een kantelend maatschappelijk draagvlak ten aanzien van de afweging tussen gezondheid en commerciële belangen, en roepen zij zowel overheid als bedrijfsleven op gezondheid nadrukkelijker mee te wegen bij beleids- en besluitvorming.

Deze ontwikkeling sluit aan bij de beleidsinzet op GIAB, het Integraal Zorgakkoord (IZA), het Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA) en de bredere aandacht voor brede welvaart en economisch verdienvermogen. Deze beleidsontwikkelingen benadrukken dat gezondheid, preventie, innovatie en economische ontwikkeling steeds meer in samenhang worden benaderd. Daarmee vormen commerciële determinanten een relevant aangrijpingspunt voor beleid dat gezondheid en gezondheidsverschillen wil beïnvloeden.

Commerciële determinanten raken aan beleidsterreinen waarvoor meerdere ministeries verantwoordelijkheid dragen, waaronder fiscaliteit, marktordening, mededinging, innovatiebeleid, productnormering, ruimtelijke ordening, arbeidsomstandigheden en economische prikkels. Daarmee is dit rapport over commerciële determinanten van gezondheid niet alleen relevant voor het ministerie van VWS, maar ook voor de ministeries van Economische Zaken en Klimaat en Financiën, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Infrastructuur en Waterstaat en andere departementen die via hun beleid mede voorwaarden scheppen voor een gezonde leefomgeving, een toekomstbestendige economie, duurzame brede welvaart, en geopolitieke weerbaarheid.

Totstandkoming van het rapport
Om te komen tot een onderbouwde kennisagenda en handelingsperspectieven voor de interdepartementale opgave om in beleid bewuster rekening te houden met de volksgezondheid en de CDoH, heeft het Kennisplatform Preventie een tijdelijke werkgroep ingesteld: de Technische Werkgroep Commerciële Determinanten van Gezondheid (TWG). De werkgroep werd gevraagd om recente (inter)nationale analyses en aanbevelingen te beoordelen, deze te duiden voor de Nederlandse context en een systeemanalyse te maken. Daarnaast werd de werkgroep gevraagd te adviseren over relevante en urgente kennisvragen over de CDoH voor de komende jaren, die in het licht van deze systeemanalyse nog onbeantwoord zijn gebleven en waarvan het van belang is dat zij de komende jaren beantwoord worden. Daartoe formuleert het rapport een tiental aanbevelingen die richting geven aan verdere kennisontwikkeling en beleidsvorming op het terrein van de CDoH.

De werkgroep bestond uit deskundigen uit wetenschap en beleid en werd aangevuld met waarnemers en adviseurs vanuit de ministeries van VWS, Economische Zaken en Financien en het RIVM. De werkgroep heeft gedurende het proces een klankbordgroep betrokken, bestaand uit experts uit het maatschappelijk middenveld, werkgeversorganisaties en het bedrijfsleven. Daarnaast hebben internationale experts uit het onderzoeksveld rond de CDoH meegelezen. Gedurende het proces is het Kennisplatform als opdrachtgever betrokken geweest bij de keuzes die gemaakt zijn in de uitwerking en hebben de leden zowel mondeling als schriftelijk input geleverd op verschillende momenten. Met deze werkwijze is gestreefd naar een zorgvuldig, breed geïnformeerd en beleidsrelevant beeld van de opgave en draagvlak gecreëerd voor de handelingsperspectieven die het rapport biedt.

Belangrijkste inzichten uit het rapport
De uitgevoerde systeemanalyse laat zien dat:

- commerciële partijen vaak sterke economische belangen hebben, en beschikken over substantiële macht;
- overheden een legitieme rol hebben bij het beschermen en bevorderen van de volksgezondheid, maar dat verantwoordelijkheden en bevoegdheden zijn verdeeld over verschillende beleidsterreinen en bestuurslagen;

- burgers vaak verantwoordelijk worden gehouden voor gezonde keuzen, maar dat zij beperkte invloed hebben op de omgeving en de commerciële systemen waarbinnen die keuzen tot stand komen;
- er geen partij is bij wie voldoende macht, legitimiteit en urgentie samenkomen om de volksgezondheid structureel centraal te stellen.

Effectief beleid vraagt daarom om een systeemperspectief waarin gezondheid structureel wordt meegewogen in beleid buiten het klassieke zorgdomein. De systeemanalyse laat zien dat deze vraagstukken niet kunnen worden opgelost met interventies die alleen zijn gericht op individueel gedrag. Zij vragen ook om kennis over de manier waarop economische prikkels, marktwerking, regelgeving en overheidssturing gezamenlijk invloed uitoefenen op gezondheid. Vanuit dat perspectief zijn in het rapport een kennisagenda en handelingsperspectieven voor Nederland uitgewerkt.

Het rapport benadrukt dat commerciële activiteiten niet eenduidig als schadelijk of bevorderlijk kunnen worden gekwalificeerd. Aan het ene uiteinde van het spectrum bevinden zich sectoren die expliciet bijdragen aan gezondheidsbevordering, zoals aanbieders van gezonde voeding of bedrijven gericht op preventie en vitaliteit. Aan het andere uiteinde bevinden zich ziekmakende sectoren, zoals de tabaks- en gokindustrie. Daartussen bevindt zich een breed spectrum van sectoren en activiteiten waarvan de gezondheidsimpact gemengd is, en/of afhankelijk is van context, schaal, regulering en prikkels. Dit vraagt om kennis en beleid die onderscheidend genoeg zijn om gezondheidsbevorderende vormen van commercie te stimuleren en schadelijke effecten te beperken.

Kennisagenda en aanbevelingen
De kennisagenda maakt zichtbaar waar het huidige kennisfundament ontoereikend is en biedt een richtinggevend kader voor kennis die bijdraagt aan beter onderbouwde beleidsafwegingen rondom de CDoH**.** In het rapport vindt u een longlist van kennisvragen, en een geprioriteerde shortlist, ingedeeld naar toegepaste beleidsrelevantie op korte termijn, respectievelijk fundamentele inzichten met relevantie voor de langere termijn. Deze vragen richten zich op drie samenhangende niveaus: routes naar gezondheidseffecten, beleidskeuzes en leefomgeving, en systeem en spelregels. Daarmee biedt de kennisagenda een kader voor onderzoek dat direct kan bijdragen aan beter onderbouwde beleidsafwegingen. De belangrijkste aanbevelingen voor kennisontwikkeling zijn daarbij:

1. **Verbreding van de scope en de focus:** richt kennisontwikkeling niet alleen op bekende ongezonde producten zoals tabak en alcohol, maar ook op andere producten en productiepraktijken met gezondheidsimpact, en op de wijze waarop de betrokken bedrijven en industrieën opereren, inclusief praktijken als politieke lobby, marketing, interactie met wetenschap, reputatiemanagement en financiële strategieën (aanbeveling 1 en 2).
2. **Multi-level governance:** veranker de commerciële determinanten van gezondheid expliciet in de Nederlandse Mondiale Gezondheidsstrategie 2023-2030 van de ministeries van VWS en Buitenlandse Zaken. Er is kennis is nodig over de wisselwerking tussen lokaal, nationaal, Europees en mondiaal beleid rond de CDoH en over effectieve sturingsmogelijkheden op elk niveau. De Nederlandse Mondiale Gezondheidsstrategie 2023-2030 biedt hiervoor aangrijpingspunten (aanbeveling 3).
3. **Systeemperspectief:** Richt kennisontwikkeling voor gezondheidsbeleid ook op onderliggende bedrijfseconomische drijfveren van commerciële actoren. Hanteer daarbij een systeemperspectief. Meer inzicht is nodig in hoe economische prikkels en marktdynamiek ziekmakende dan wel gezondheidsbevorderende innovaties en bedrijfspraktijken stimuleren (aanbeveling 4).
4. **Governance en tegenmacht:** versterk kennis over het organiseren van tegenmacht, wanneer volksgezondheidsproblemen duidelijk samenhangen met bepaalde industrieën. Meer inzicht is nodig in hoe de balans tussen publieke en commerciële belangen kan worden versterkt, inclusief effectieve vormen van toezicht (aanbeveling 5).

5. **Rol van de overheid als ‘marktmeester’:** versterk kennisontwikkeling over de rol van de overheid als marktmeester, zodat financieel-economische regels en praktijken bedrijven stimuleren tot gezondheidsbevorderende producten en praktijken, en ziekmakende prikkels worden beperkt. Kennisontwikkeling is nodig over effectieve sturings- en reguleringsinstrumenten (aanbeveling 6).
6. **Verankering van gezondheid in alle beleidsdomeinen (GIAB):** Zorg voor samenhang in kennisontwikkeling voor beleid dat de commerciële determinanten van gezondheid raakt. Er is behoefte aan kennis over hoe volksgezondheid structureel kan worden meegenomen in beleidskeuzes buiten het zorgdomein (aanbeveling 7).
7. **Kennis- en datainfrastructuur:** verbeter de kennis- en datainfrastructuur voor commerciële determinantan van gezondheid. Verdere ontwikkeling en meer transparantie is nodig over data, indicatoren en methoden om relaties tussen commerciële activiteiten en volksgezondheid beter in beeld te brengen. Dit vergt versterking van de inhoudelijke expertise over volksgezondheid en de CDoH binnen de Rijksoverheid, en interdisciplinair onderzoek naar de CDoH (aanbeveling 9).
8. **Uitvoering kennisagenda:** houd vast aan een systeemperspectief bij de uitvoering van deze kennisagenda. Stuur niet alleen op kennisvragen over beleidskeuzes, leefomgeving en gezondheidseffecten, maar investeer ook expliciet in vragen op het niveau van systeem en spelregels, omdat op dit niveau de meest effectieve en duurzame effecten te verwachten zijn in de bijsturing van commerciële prikkels met gezondheidsimpact. Beleg kennisvragen bij interdisciplinaire samenwerkingsverbanden van vakgroepen, beleids- en kennisinstellingen waarin gezondheidswetenschappelijke en medische expertise kan worden gecombineerd onder andere met financieel-economische, juridische en bestuurskundige kennis (aanbeveling 8 en 10).

Handelingsperspectief
Het Kennisplatform Preventie benadrukt dat de complexiteit en systemische karakter van het vraagstuk geen reden moet zijn om beleidsontwikkeling uit te stellen. Op een deel van de vragen is al kennis beschikbaar; daar ligt de opgave vooral in toepassing, implementatie en interdepartementale afstemming. De aanbevelingen kunnen daarom ook worden benut om bestaande en mogelijke sturingsinstrumenten beter te gebruiken, om verantwoordelijkheden te verduidelijken en om te verkennen hoe de rol van de overheid als marktmeester verder kan worden ingevuld.

Daarbij is het van belang te leren van eerdere beleidsprocessen rond preventie en gezondheid, waarin brede steun niet altijd heeft geleid tot structurele verandering, zoals bijvoorbeeld rond eerdere preventieakkoorden. Meer inzicht in bestaande besluitvormingsprocessen, institutionele prikkels en bestuurlijke randvoorwaarden kan helpen om te bepalen waar kansen en belemmeringen liggen. Tegelijkertijd is het belangrijk om voorbeelden en kansen zichtbaar te maken waarin samenwerking met marktpartijen en positieve prikkels bijdragen aan gezondheidsbevordering en systeemverandering. Ten derde is het van belang gezondheid voor alle beleid zichtbaar te maken: wat andere sectoren en bedrijven hebben aan gezonde werknemers en consumenten.

Het Kennisplatform heeft de werkgroep geadviseerd om de kennisvragen niet toe te delen aan afzonderlijke actoren. Veel vragen zijn, juist vanwege het systemische karakter, relevant voor meerdere partijen tegelijk. Een indeling naar actor kan onbedoeld leiden tot verkokering of afschuiving van verantwoordelijkheid. De opgave vraagt juist om gezamenlijk eigenaarschap, interdisciplinaire samenwerking, duidelijk opdrachtgeverschap en bestuurlijke coördinatie tussen betrokken ministeries en andere partijen. Ook is er specifieke aandacht nodig voor handelingsperspectief voor gemeenten en GGD-en en verbindingen tussen nationaal en lokaal beleid.

Vervolgstappen
De opgave die voor ons ligt, vraagt om een gezamenlijke inspanning van overheid, wetenschap, maatschappelijke organisaties, burgers en marktpartijen. Het Kennisplatform Preventie ziet dit rapport als een basis voor verdere beleidsontwikkeling, kennisprogrammering en interdepartementale samenwerking. Wij raden u aan om de aanbevelingen te betrekken bij de verdere uitwerking van

Gezondheid in alle Beleidsdomeinen en bij beleidsterreinen waar commerciële prikkels, marktordening en regelgeving van invloed zijn op volksgezondheid en gezondheidsverschillen.

De leden van het KPP vinden het onderwerp dermate belangrijk dat zij zich actief zullen inzetten om draagvlak te creëren, zodat vraagstukken uit de agenda worden opgepakt. Dat is echter onvoldoende om daadwerkelijk verandering te bewerkstelligen. Blijvende aandacht, bestuurlijke steun en eigenaarschap bij alle betrokken ministeries, zijn, naast een duidelijk en gecoördineerd opdrachtgeverschap, essentiële voorwaarden om de aanbevelingen daadwerkelijk verder te brengen. Daarin ligt een gezamenlijke opgave voor het ministerie van VWS, de ministeries van Economische Zaken en Klimaat en Financiën, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Infrastructuur en Waterstaat en andere departementen die via hun beleid mede voorwaarden scheppen voor een gezonde leefomgeving, een toekomstbestendige economie, duurzame brede welvaart, en geopolitieke weerbaarheid.

Namens het Kennisplatform en de voorzitter, em. prof. dr. Henk F.L. Garretsen,

Prof. dr. G.A. de Wit

Waarnemend voorzitter en vicevoorzitter van het Kennisplatform Preventie